

The Diversity of Social Capital from the Khmer Literature *Reamker*

ความหลากหลายของทุนทางสังคมจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรต์

UN Channary*

อุณ จันทรนารี

Nittaya Wannakit

นิตยา วรรณกิตร์

Banyat Salee

บัตย์ชาติ สาเล่

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, Thailand

Corresponding author*

e-mail: channary.un99@gmail.com

Received 06-02-2025

Revised 12-05-2025

Accepted 23-05-2025

Doi: 10.69598/artssu.2025.4442.

How to Cite:

Channary, C., Wannakit, N., & Salee, B. (2025). The Diversity of Social Capital from the Khmer Literature *Reamker*. *Journal of Arts and Thai Studies*, 47(2), E4442 (1-19).

Keywords: diversity of social capital, Khmer literature, *Reamker*

คำสำคัญ: ความหลากหลายของทุนทางสังคม, วรรณคดีเขมร, เรื่องเรียมเกรต์

Abstract

Background and Objectives: *Reamker* is a literary work that has long been closely intertwined with the way of life of the Khmer people. It serves as cultural information that reflects the values, beliefs, traditions, and rituals of local communities. Moreover, it is linked to toponyms, which are the names of many significant locations in Cambodia. For these reasons, the researcher is interested in exploring the social and cultural dimensions of Khmer society as reflected through the content of *Reamker*.

Methods: This research used qualitative research methodology by studying the data from the Khmer literary text *Reamker*, volumes 1–10, based on the edited and published version by the Buddhist Institute, the Kingdom of Cambodia. Hanifan's concept of social capital was the main framework for this analysis, and the research findings were presented using analytical description.

Results: Although *Reamker* originates from Indian literary traditions, its content is deeply localized, incorporating Khmer beliefs and socio-cultural values in a harmonious manner. This integration has made *Reamker* widely embraced by the Khmer people and recognized as one of the nation's most important literary works. The findings of this study reveal that *Reamker* reflects four key aspects of the relationship with the social and cultural dimensions of the Khmer people: 1) social capital related to local rituals and belief systems, 2) social capital embedded in royal ceremonies, 3) social capital in the field of education, and 4) social capital expressed through creative initiatives for tourism.

Application of this study: This study of *Reamker* reveals its relationships to various dimensions, including local rituals and belief systems, royal ceremonies, education, and tourism. These can be applied as instructional media in teaching Khmer literature within academic institutions. Furthermore, they can be used to promote cross-cultural learning by comparing the similarities and differences between the Thai literary work *Ramakien* and the Khmer literary work *Reamker* from another perspective.

Conclusions: This study of the diversity of social capital from the Khmer literary work *Reamker*, through the conceptual framework of social capital, reveals the cultural meanings conveying the belief systems of the Khmer people well. This has contributed to the preservation and transmission of the *Reamker* literary work, which is evident in the traces of social and cultural lifestyles of the people from the past to the present.

บทคัดย่อ

ที่มาและวัตถุประสงค์: เรียมเกรต์เป็นวรรณคดีที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวเขมรอย่างแนบแน่น ในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ของผู้คนในท้องถิ่น อีกทั้งยังมีความเชื่อมโยงกับภูมินามอันเป็นชื่อสถานที่สำคัญหลายแห่งในประเทศกัมพูชา ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ในแง่มิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขมรที่สะท้อนผ่านเนื้อหาในวรรณคดีเรื่องเรียมเกรต์นี้

วิธีการศึกษา: การศึกษาในงานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากตัวบทวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรต์ ผูกที่ 1-10 โดยเลือกจากฉบับที่มีการชำระและพิมพ์เผยแพร่โดยสถาบันพุทธศาสนาบัณฑิตยราชอาณาจักรกัมพูชา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้กรอบแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมของ Hanifan เป็นหลักในการวิเคราะห์ครั้งนี้และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการศึกษา: วรรณคดีเรื่องเรียมเกรต์แม้จะมีต้นกำเนิดมาจากวรรณคดีอินเดีย แต่ในเนื้อหากลับสื่อให้เห็นความเป็นท้องถิ่น โดยการสอดแทรกคติความเชื่อ ค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมของเขมรลงไปด้วยอย่างกลมกลืน ทำให้เรียมเกรต์กลายเป็นที่นิยมของชาวเขมร และยังคงเป็นวรรณคดีที่สำคัญของชาติอีกเรื่องหนึ่ง ผลจากการศึกษาพบว่า วรรณคดีเรื่องเรียมเกรต์สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขมรอยู่ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทุนทางสังคมด้านพิธีกรรมและความเชื่อของชาวบ้าน 2) ทุนทางสังคมด้านพระราชพิธี 3) ทุนทางสังคมด้านการศึกษา และ 4) ทุนทางสังคมด้านการสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยว

การประยุกต์ใช้: จากการศึกษาวรรณคดีเรื่องเรียมเกรตส์สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทั้งในแง่พิธีกรรม ความเชื่อของชาวบ้าน พระราชพิธี ตลอดจนการศึกษา และการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นสื่อเพื่อการจัดการเรียนรู้ในการสอนวรรณคดีเขมรสำหรับผู้เรียนในสถานศึกษา อีกทั้งนำมาใช้เพื่อการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม โดยการเปรียบเทียบกับลักษณะร่วมและความต่างกันระหว่างวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ของไทยกับวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตส์อีกทางหนึ่ง

บทสรุป: การศึกษาความหลากหลายของทุนทางสังคมจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตส์โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม (Social Capital) สะท้อนให้เห็นความหมายทางวัฒนธรรมที่สื่อถึงระบบความคิดความเชื่อของชาวเขมรได้เป็นอย่างดี ทำให้วรรณคดีเรื่องเรียมเกรตส์นี้ยังคงได้รับการสืบทอดและอนุรักษ์ซึ่งปรากฏให้เห็นได้จากร่องรอยของวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในครั้งอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

บทนำ (Introduction)

เรียมเกรตส์เป็นวรรณคดีเขมรที่มีแหล่งกำเนิดมาจากเรื่องรามายณะ ซึ่งเป็นวรรณคดีของประเทศอินเดีย นอกจากนี้วรรณคดีอินเดียเรื่องนี้ยังมีการแพร่กระจายเข้าสู่ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย พม่า ลาว แต่ละประเทศก็มีหลากหลายสำนวนและรูปแบบการประพันธ์ มีความแตกต่างกันออกไปตามสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ (Thitathan, 1979) ในสังคมเขมรถือว่าเรียมเกรตส์เป็นวรรณคดีที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวเขมรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งทางด้านคติความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ ที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาในสังคม นอกจากนี้ยังมีการนำมาใช้ในการตั้งเป็นชื่อของ “ภูมินามสถานที่” ต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชา เช่น บ้านเรียม ตำบลปรีณู จังหวัดพระสีหนุ บ้านลมแปงพระราม ตำบลเรียม ตำบลปดสอ ตำบลเปียมเรียม และตำบลรามอินเด็ก ภูมินามสถานที่และการตั้งชื่อในสังคมเขมรสะท้อนให้เห็นระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยม นอกจากนี้ยังมีการนำไปใช้ในคำเรียกเครือญาติ ได้แก่ คำว่า “เรียม” ซึ่งมีความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมเขมรฉบับสมเด็จพระสังฆราชชวน ณาต คำว่า เรียม หมายถึง พี่ พี่ใหญ่ และผู้อาวุโส คนเขมรปัจจุบัน ใช้คำว่า เรียมจอบอง หมายถึง ผู้มีความรู้ ความสามารถมากกว่าคนอื่น เป็นต้น (Naat, 1996 : 270)

การศึกษาวรรณคดีเรื่องเรียมเกรตส์เขมรด้านคติชนวิทยากับการเป็นทุนทางสังคมมีความหลากหลายในมุมมองค่านิยมของแต่ละบุคคลในสังคมวัฒนธรรมและการสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี อัตลักษณ์ และค่านิยม ซึ่งเป็นผลก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ในชุมชนที่ถูกนำไปสืบทอด การอนุรักษ์ และการเสริมสร้างกิจกรรมเชิงพิธีกรรมที่มีความหมายสื่อถึงความคิด ความเชื่อ วรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตส์ เป็นวรรณคดีที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งในฐานะที่เป็นข้อมูลคติชนประเภทวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นข้อมูลคติชนที่สื่อให้เห็นทุนทางสังคมได้โดดเด่น ถึงแม้จะเป็นวรรณคดีที่ได้มาจากอินเดียก็ตาม แต่นักปราชญ์เขมรยังมีการแต่งเติมเสริมสอดแทรกคติความเชื่อ ค่านิยม สังคมวัฒนธรรมของกัมพูชาเข้าไปอย่างหลากหลายตามคตินิยมของท้องถิ่นที่ผสมกลมกลืนกันอย่างลงตัว ทำให้กลายเป็นวรรณคดีที่สำคัญของชาติ กลายเป็นวรรณคดีมรดกของชาติที่ทุกคนควรได้รับรู้และเรียนรู้ นอกจากเป็นวรรณคดีมรดกของชาติแล้วยังถูกนำไปอนุรักษ์และสืบทอดไว้ในระบบการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการและมีการนำมาต่อยอดสร้างสรรค์จากวรรณคดีมาเป็นศิลปะการแสดงประเภทต่าง ๆ ทั้งการแสดงโขน ละครเวที หนังใหญ่ (สะแบก) การแสดงละครโขนในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีไหว้ครู พิธีกรรมขอฝน พิธีกรรมบวงสรวง พิธีกรรมบนบาน พิธีกรรมรำจุมงคล พิธีกรรมเกี่ยวกับพระราชพิธี และการสร้างสรรค์เรื่องเรียมเกรตส์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ตลอดจนการประดิษฐ์สร้างตามค่านิยมของคนในสังคมวัฒนธรรมเขมรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น ตราสัญลักษณ์ในกระทรวงมหาดไทย สำนวนโวหาร ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ยาสมุนไพร อาหาร เครื่องดื่ม วัตถุสิ่งของ เป็นต้น ดังที่ Busaba (2005) ศึกษาวรรณศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในรามเกรตส์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิต เล่มที่ 1-10 โดยการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรม เพื่อสะท้อนให้เห็นลักษณะของวรรณคดีเรื่องรามเกรตส์ ผลการศึกษาพบว่า กวีนิยมใช้วิธีการเปรียบเทียบแบบอุปมา มากที่สุด เพื่อสร้างจินตนาการในลักษณะต่าง ๆ เป็นการสะท้อนลักษณะความเป็นเขมร โดยเปรียบกับสิ่งที่เป็นธรรมชาติใกล้ตัวของกวี ได้แก่ ธรรมชาติของท้องฟ้า พาร้อง พ้าผ่า ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาว ลม ไฟ ทะเล แม่น้ำ ภูเขา อัญมณี ธรรมชาติของพืชและสัตว์ที่พบอยู่ในประเทศกัมพูชา วัตถุเครื่องใช้ นอกจากนี้ยังมีการสะท้อนให้เห็นความรู้ความคิดทางวรรณคดีและศาสนาที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เช่น ความรู้ ความคิดเรื่องไตรภูมิ เป็นต้น ภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดในรามเกรตส์ คือภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องของจิตใจ อันประกอบด้วยความรู้ความคิดทางศาสนา นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาเปรียบเทียบ

ระหว่างรามเกียรติ์ฉบับตามีจกของเขมรกับรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ของ Tubtim (2017) โดยมุ่งเน้นศึกษาประวัติความเป็นมา เนื้อเรื่อง ตัวละคร ภาพลักษณ์ของตัวละคร ภาพสะท้อนด้านสังคม ผลการศึกษาพบว่า การกำเนิดของตัวละครสำคัญในรามเกียรติ์ คือ พระราม นางสีดา หนุมาน และกรุงราชนาสูร ต่างกับรามเกียรติ์ สืบเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ในการประพันธ์ที่ต่างกันและเป็นการต้องการคงเอกลักษณ์เฉพาะของเขมรเอาไว้ ส่วนภาพลักษณ์ของตัวละคร พบว่าในรามเกียรติ์มีการกล่าวถึงภาพลักษณ์ของตัวละครน้อยกว่ารามเกียรติ์ ส่วนภาพสะท้อนด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนมากเป็นสิ่งที่มียุคในสังคมเขมรและไทยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างไทยและเขมรทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อและค่านิยมที่มีร่วมกัน สำหรับภาพสะท้อนด้านสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏเฉพาะในรามเกียรติ์ได้แสดงให้เห็นถึงตำนานความเชื่อและค่านิยมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเขมรซึ่งผู้ประพันธ์ต้องการรักษาไว้

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตมีความโดดเด่นที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวเขมรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีสร้างสรรค์ และสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นอีกด้วย และมีการนำไปสร้างสรรค์เป็นทุนทางสังคมกัมพูชาที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้จะทำให้เห็นเนื้อหาของวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตที่สะท้อนให้เห็นทุนทางสังคมกัมพูชาในด้านต่าง ๆ และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมเขมรปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การศึกษา (Research Objectives)

เพื่อศึกษาความหลากหลายของทุนทางสังคมที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรต

วิธีการศึกษา (Research Methods)

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการกำหนดประเด็นการศึกษาและศึกษาข้อมูลหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นภาษาไทย ภาษาเขมร และภาษาอังกฤษ และศึกษาข้อมูลจากเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรต ได้แก่ 1) ศึกษาจากเว็บไซต์มหาวิทยาลัยภูมิวิจิตรศิลป์ ปณมเปญ ประเทศกัมพูชา 2) ศึกษาจากเว็บไซต์ของภาควิชาศิลปการแสดง มหาวิทยาลัยภูมิวิจิตรศิลป์ ปณมเปญ ประเทศกัมพูชา และ 3) ศึกษาจากเว็บไซต์ Yosothor เขียนโดย Aum et al. (2015) เครือข่ายข้อมูลวัฒนธรรมเขมร ฉบับที่ 13 ปณมเปญ ประเทศกัมพูชา เพื่อนำมาทบทวนวรรณกรรมในการวิจัยในครั้งนี้

2. ขั้นตอนการเลือกแหล่งข้อมูลหลักในการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาจากต้นฉบับเรื่องเรียมเกรตทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์อักษรพบว่ามีส่วนที่หลายหลายแตกต่างกันออกไป ซึ่งส่วนฉบับลายลักษณ์อักษร มีหน่วยงานที่เป็นทางการ นักวิชาการต่าง ๆ ยอมรับ และมีการตีพิมพ์เป็นรูปเล่ม จึงพิจารณาเห็นว่า ตัวบทวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรต ผูกที่ 1-10 ที่มีการชำระจากต้นฉบับเอกสารโบราณ พิมพ์เผยแพร่โดยสถาบันพุทธศาสนบัณฑิตสถาน ราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นข้อมูลหลักในการศึกษาวิจัย

3. ขั้นตอนทบทวนกรอบแนวคิดและนิยามศัพท์เฉพาะ

3.1 กรอบแนวคิด

ใช้กรอบแนวคิดหลักเกี่ยวกับทุนทางสังคม (social capital) ของ Hanifan (1920) อ้างใน Hongsuwan (2018 : 128-131) ทุนทางสังคม เป็นสิ่งที่บ่งบอกให้เห็นชีวิตประจำวันหรือเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชน ข้อมูลคติชนเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่ทำหน้าที่เสมือนเป็นทุนทางสังคมที่บรรพชนได้ส่งสืบทอดต่อกันมาเพื่อนำมาใช้ในการจัดการและควบคุมกำหนดพฤติกรรมหรือการกระทำอันดีงามเหมาะสมและสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนภายในชุมชน นอกจากนี้ ทุนทางสังคมทำหน้าที่ควบคุมและรักษาระเบียบฐานทางสังคม เช่น กฎศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ข้อห้ามที่เป็นตัวแทนแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม ดังนั้น ข้อมูลคติชนเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมามีมาไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่านิทาน ตำนาน เพลงพื้นบ้าน การละเล่น ศิลปะ การแสดง

ความเชื่อประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งล้วนแต่มีความสัมพันธ์และบทบาทหน้าที่ทางสังคม ดังที่เคยกล่าวมาแล้วว่า คติชนเป็นแบบแผนหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ผู้คนในสังคมหนึ่ง ๆ ได้สร้างขึ้นมาจากกลายเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ในแง่บทบาทหน้าที่นิยม

กรอบแนวคิดดังกล่าวมาข้างต้นคือ ความหลากหลายของทุนทางสังคม ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะช่วยเป็นแนวทางในการตอบคำถามหลักของการวิจัยที่ว่า 1) ทุนทางสังคมด้านพิธีกรรมและความเชื่อของชาวบ้าน 2) ทุนทางสังคมด้านพระราชพิธี 3) ทุนทางสังคมด้านการศึกษา และ 4) ทุนทางสังคมด้านการสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดีมีบทบาทหน้าที่อย่างไรต่อสังคมวัฒนธรรมเขมร ดังตัวอย่างแผนภูมิกรอบมโนทัศน์ที่จะใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

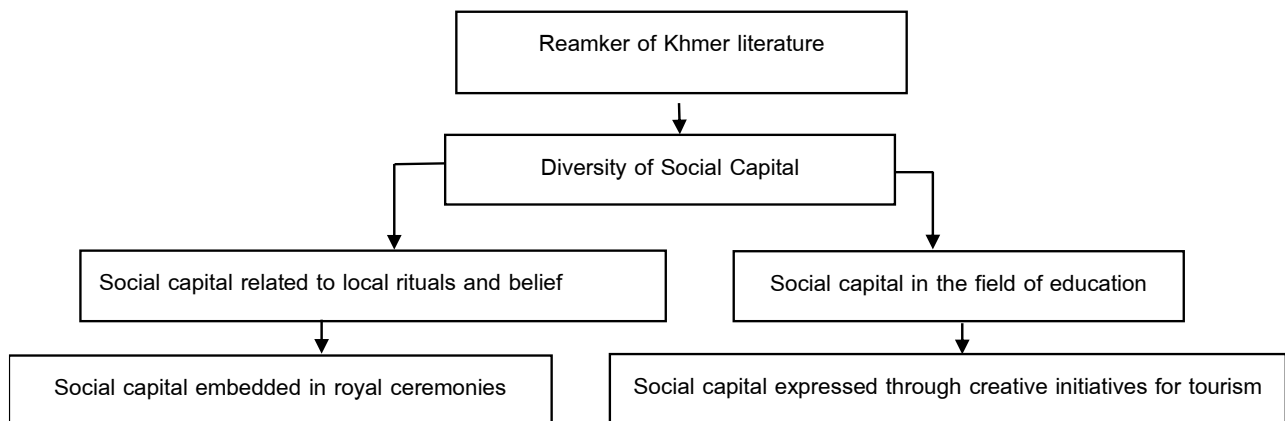


Figure 1 Conceptual Framework of Research
(Source: Channary, Wannakit, & Salee, 2025a)

3.2. นิยามศัพท์เฉพาะ

1) ความหลากหลายของทุนทางสังคม (Diversity of Social capital) หมายถึง รูปแบบหรือลักษณะโครงสร้างของสังคมที่มีความผูกพันกับระบบความคิด ความเชื่อ ประเพณี ศาสนา วัฒนธรรมของสังคมเพื่อปฏิบัติสืบทอดกันมาในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นวัฒนธรรม ทุนทางสังคมมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในด้านการเสริมสร้างให้กลุ่มชนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้

2) วรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี (Reamker of Khmer literature) หมายถึง วรรณคดีเขมรที่มีต้นกำเนิดมาจากมหากาพย์รามายณะของอินเดีย เป็นวรรณคดีศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวเขมรในปัจจุบันอย่างแนบแน่น

4. ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อศึกษาความหลากหลายของทุนทางสังคมที่มีอิทธิพลจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี โดยศึกษาจากข้อมูลวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี ผู้ที่ 1-10 จัดตีพิมพ์เผยแพร่โดยพุทธศาสนบัณฑิตยสถาน ค.ศ. 1996 และข้อมูลจากเว็บไซต์ของภาควิชาศิลปการแสดง มหาวิทยาลัยภูมิวิจิตรศิลป์ ปณมเปญ ประเทศกัมพูชา และศึกษาจากเว็บไซต์ Yosothor เขียนโดย Aum, et al. (2015) เครือข่ายข้อมูลวัฒนธรรมเขมร ฉบับที่ 13 ปณมเปญ ประเทศกัมพูชา

5. ขั้นตอนเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการศึกษา (Research Results)

จากการศึกษา พบว่า เรียมเกรดี เป็นวรรณคดีเขมรที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวเขมรตั้งแต่ระดับสถาบันกษัตริย์จนถึงชาวบ้าน ในการสืบทอดวัฒนธรรมเขมรและยังเป็นข้อมูลคติชนกับการเป็นทุนทางสังคมที่บ่งบอกให้เห็นถึงวิถีคิดและภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ วรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดีที่ปรากฏในสังคมเขมร มีความหลากหลายของ

ทุนทางสังคมและมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ผู้วิจัยสามารถจำแนกความหลากหลายของทุนทางสังคมออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ทุนทางสังคมด้านพิธีกรรมและความเชื่อของชาวบ้าน 2) ทุนทางสังคมด้านพระราชพิธี 3) ทุนทางสังคมด้านการศึกษา และ 4) ทุนทางสังคมด้านการสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยว

1. ทุนทางสังคมด้านพิธีกรรมและความเชื่อของชาวบ้าน

ทุนทางสังคมด้านพิธีกรรมและความเชื่อที่เกิดจากรรณคติเขมรเรื่องเรียมเกรดี เป็นการแสดงให้เห็นการใช้ข้อมูลคติชนที่เป็นวรรณคดี เพื่อกล่าวอ้างสร้างประวัติความเป็นมาของพิธีกรรม ความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องเรียมเกรดี ก็ยังมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อของสังคมหรือชุมชนอีกด้วย ทำให้ชุมชนนำคติความเชื่อนั้นมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน และความเชื่อที่มีอยู่ในวรรณคดีเรื่องเรียมเกรดีก็ถูกนำมาสร้างสรรค์ประเพณีสำคัญของชุมชนที่มีการอนุรักษ์และสืบทอดต่อมา ผู้วิจัยพบว่า ทุนทางสังคมด้านพิธีกรรม สามารถจำแนกได้ 2 พิธีกรรม คือ 1. พิธีกรรมไหว้ครูก่อนขึ้นแสดง และ 2. พิธีกรรมไหว้ครูประจำปี ส่วนทุนทางสังคมด้านความเชื่อ สามารถจำแนกได้ 4 ประการ คือ 1. ความเชื่อเรื่องนกกางเป็นสัตว์อัปมงคล 2. ความเชื่อเรื่องเทวดาประจำเมือง 3. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และ 4. ความเชื่อเรื่องยันต์ดังต่อไปนี้

1.1. พิธีกรรม

Nathalang (2015 : 65) กล่าวว่า พิธีกรรม เป็นเครื่องรวมจิตใจ พิธีที่แสดงให้เห็นความสำคัญในวาระพิเศษของชีวิต ความเห็นอกเห็นใจมาสู่ผู้ร่วมพิธี ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน การโกนจุก การบวชนาค นอกจากนี้ พิธีกรรมไหว้ครูเป็นการแสดงความเคารพที่สร้างบรรยากาศของความเคารพและความน่าประทับใจต่อครูที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสอน ผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมไหว้ครูในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี มี 2 แบบ คือ 1. พิธีกรรมไหว้ครูก่อนขึ้นแสดง และ 2. พิธีกรรมไหว้ครูประจำปี ดังต่อไปนี้

1.1.1. พิธีกรรมไหว้ครูก่อนขึ้นแสดง

Pich (2001 : 42-44) กล่าวว่า ละครโขนมีลักษณะคล้าย ๆ กับละครอื่น ๆ ที่ต้องมีการจัดพิธีไหว้ครูก่อนขึ้นแสดง ธรรมเนียมการไหว้ครูก่อนขึ้นแสดงโขน หรือการแสดงเรื่องต่าง ๆ บนเวทีการแสดง ถือเป็นธรรมเนียมการแสดงเคารพนับถือระลึกถึงคุณูปการที่ครูได้สอน ได้ถ่ายทอดความรู้แก่ลูกศิษย์ และเพื่อเป็นการขอพรเพื่อให้การขึ้นแสดงสำเร็จราบรื่นด้วยดี ตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 9 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ภาควิชาศิลปการแสดงในมหาวิทยาลัยวิจิตรศิลป์ ได้จัดพิธีไหว้ครูก่อนขึ้นแสดงละครเรื่อง “ผู้ชายหัวล้าน 4 คน” โดยมีการจัดโต๊ะหมู่บูชาเศียรครู มีบายศรี เครื่องประดับหัวโขน การบูชา และเจว็ดไม้เป็นสัญลักษณ์ของ “ฤๅษีปัสวามิต” จากเรื่องเรียมเกรดี การเคารพนับถือฤๅษีปัสวามิต เป็นการเคารพครูอาจารย์ที่ได้มอบความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ทั้งหลาย



Figure 2 Asana Worships the Teacher in the Ceremony Before the Performance
(Source: Department of Performing Arts, 2022)

1.1.2. พิธีกรรมไหว้ครูประจำปี

พิธีกรรมไหว้ครูประจำปีมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละสถานศึกษาและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ โดยทั่วไปแล้วพิธีกรรมนี้มักจะเน้นการแสดงความเคารพและกล่าวขอบคุณต่อครูอาจารย์ที่เป็นผู้สอน โดยกิจกรรมจะมีพิธีเปิดงาน การสวดมนต์ และการแสดงโขน การแสดงหนังใหญ่ รำอวยพร เป็นการแสดงความเคารพต่อครูอาจารย์



Figure 3 The Ceremony to Pay Respect to the Teachers of Shadow Puppetry and Khon
(Source: Department of Performing Arts, 2023)

ในวันหลังสงกรานต์ชาวบ้านจะเลือกวันเสาร์เป็นวันจัดพิธีไหว้ครูโขน ก่อนพิธีนี้ในวันเสาร์ตอนเช้า กลุ่มนาฏกรรมโขนที่เป็นเกษตรกรจะเป็นผู้จัดพิธีกรรมและแสดงโขนในพิธีไหว้ครู โดยมีการแบ่งงานกันในการจัดบายศรี การจัดเครื่องประดับบูชาสำหรับเครื่องบูชาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งสำหรับถวายครูโขน อีกส่วนหนึ่งสำหรับถวายเจ้าพ่อ เจ้าแม่ เทวดา อารักษ์ ผีที่ปกปักรักษา ที่มีนามแตกต่างกันออกไปตามหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด หรือบริเวณวัด เช่น เจ้าพ่อแก้ว เจ้าพ่อทศमुख เจ้าพ่อกิ๋มแหง (เจ้าพ่อหนุมาน) เจ้าแม่สุชาติบุปผา เทพมหามนตรี เจ้าพ่อกรุงนคร เจ้าแม่คุณหญิงหงส์

เวลาตอนเย็นชาวบ้านกลับมาจากการทำนาทำไร่และทำภารกิจส่วนตัวที่บ้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงออกมาช่วยพิธีไหว้ครูโขนในโรงพิธี ซึ่งมีการจัดเรียงระดับการบูชาไว้ล่วงหน้าแล้ว ประกอบด้วยการจัดวางโต๊ะวางหัวโขน จัดวางเครื่องบูชา จัดวางหัวฤๅษีไว้ชั้นสูงสุดของโต๊ะ และทางด้านขวามือของหัวฤๅษีมีการจัดวางหัวตัวละครฝ่ายดี เช่น พระราม พระลักษมณ์ สุครีพ หนุมาน องคต พิเภก ส่วนทางซ้ายมือถัดลงมามีหัวของตัวละครฝ่ายร้าย เช่น มุขกรู้งไมยราพ ทศกัณฐ์ กุมภกรรณ อินทรชิต โดยการจัดวางหัวโขนจะเรียงตามลำดับศักดิ์ หน้า หลัง บน ล่างเรียงต่อกันลงมา



Figure 4 The Khon Teacher Worship Ceremony
(Source: Department of Performing Arts, 2022)

1.2. ความเชื่อ

ความเชื่อ (beliefs) เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมหาศาลต่อระบบความคิดและการสื่อสาร โดยเฉพาะมีผลกระทบต่อจิตสำนึกและจิตใต้สำนึกของมนุษย์เช่นเดียวกับกิริยาท่าทางที่บุคคลแสดงออกมา ความเชื่อจะปลูกฝังอยู่ในตัวเราพร้อม ๆ กับการเติบโตและกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Phdunchit, 2007 : 61) ความเชื่อตามคติโบราณ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมา อาจจะมีเหตุผล ความเชื่อเรื่องมงคลหรืออัมงคลอันเป็นความเชื่อพื้นบ้านตามคติโบราณของชาวเขมรปรากฏในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกิร์ตจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อที่ปรากฏในเรียมเกิร์ตสามารถจำแนกได้ 4 ประการ คือ 1. ความเชื่อเรื่องนกกางเป็นสัตว์อัมมงคล 2. ความเชื่อเรื่องเทวดาประจำเมือง 3. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และ 4. ความเชื่อเกี่ยวกับยันต์ ดังนี้

1.2.1. ความเชื่อเรื่องนกกางเป็นสัตว์อัมมงคล

คติความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์อัมมงคล เป็นความเชื่อที่มีอยู่หลายกลุ่มชน ในสังคมกัมพูชาก็เช่นเดียวกัน นกกางเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่ชาวกัมพูชาบางกลุ่มเชื่อว่าเป็นสัตว์อัมมงคล ดังที่ Khongphianthum (2015) กล่าวว่า สัญลักษณ์สัตว์มีที่มาจากคนกลุ่มน้อยในเขมร เช่น นกยูง และกวาง หากแต่คนเขมร สามารถยอมรับสัญลักษณ์เหล่านี้ได้โดยง่าย นกยูงที่อยู่ในระบำโก่งกั้นในความหมายของชาวกุลในจังหวัดไพลิน หมายถึง สิริมงคล หรือความดีงามต่าง ๆ โดยผูกโยงเข้ากับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องนกกางพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในโมรชาดก ส่วนกวางที่อยู่ในระบำตรุชนั้น ตามความเชื่อของชาวส่าห์ หมายถึง สิ่งอัมมงคล เสนียดจัญไร พ้องกับความเชื่อของชาวเขมรดั้งเดิมที่เชื่อว่า สัตว์ป่าเข้ามาหมู่บ้านถือเป็นกาลกิณี นำสิ่งอัมมงคลและโชคร้ายในคติความเชื่อดั้งเดิมของคนเขมร นอกจากนี้ยังมีสัญลักษณ์สัตว์นกกางที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกิร์ต ดังที่ว่า

“...*អង្គអាព្វខ្ញុំសព្វថ្ងៃ អនេកបិច្ឆ័យ រាហូឧបទ្រពណ្យ ព្រះអង្គនឹងចាប់លង្កា នាថ្ងៃណាៗ*
ព្រះអង្គប្រមាណអព្វខ្ញុំ អាព្វខ្ញុំហើរជាបីជុំបន្ទាយលង្កាធំ នោះសូន្យលង្កាអន្តរាយៗ...”

(Reamker, 1996 : 25)

คำแปล “...อันตัวข้าพระองค์ทุกวัน มากด้วยความจัญไร ราชทูตอัมมงคล ๗ พระองค์จะยึดกรุงลงกาในวันไหน พระองค์ทรงแจ้งข้าพระองค์ด้วย ๗ ข้าพระองค์ทรงหาสามารถบ้อมปราการกรุงลงกาใหญ่ นั่นคือสุญลงกาเมืองอันตราย ๗”

(Reamker, 1996 : 25)

ในสังคมเขมรมีนกยางหลายประเภท เช่น นกยางโทน นกยางเล็ก นกยางเสวย เป็นต้น นกยางประเภทที่ถือว่าเป็นอัมมงคลมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ นกยางเล็กและนกยางเสวย ถ้านกยางทั้งสองประเภทนี้เกาะหลังคาบ้านคนโบราณถือว่าเป็นจัญไรมาก ถึงกับมีคำพูดที่เป็นสำนวนคล้องจองกันว่า “...*ចង្រៃដូចកុកទំផុះ ដូចរន្ទះបាញ់ភូមិ...*” คำแปล จัญไรเหมือนนกกางเกาะบ้านเหมือนฟ้าผ่าที่อยู่... แสดงว่าทั้งสองเรื่องนี้เป็นสิ่งอัมมงคลเหมือนกัน ถ้าเกิดเหตุดังกล่าว คนเขมรโบราณเชื่อว่า จะต้องไปนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระปริตรเพื่อขับไล่ความอัมมงคลจัญไร หรืออัญเชิญครูมีวิชาอาคมมาพรมน้ำมนต์กำจัดเหตุอัมมงคลนั้น เพื่อให้เจ้าของบ้านมีความสุข ความเจริญขึ้น

1.2.2. ความเชื่อเรื่องเทวดาประจำเมือง

เทวดาประจำเมือง หรือเรียกว่าเจ้าพ่อ ถือเป็นเทพของชาวเขมรดั้งแต่อดีต เจ้าพ่อของเขมรมีอยู่หลายองค์และมีตำนานความเป็นมาดังปรากฏเป็นนิทานพื้นบ้านในหนังสือชื่อประชุมเรื่องเพรงเขมร (*ប្រជុំរឿងព្រេងខ្មែរ*) เล่ม 8 และประวัติเนียะตา (*ប្រវត្តិអ្នកតាភ្នំប្រទេសខ្មែរ*) ในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกิร์ต พระคเณศเป็นเทพประจำเมืองลงกา ดังว่า “*សិទ្ធិស័ក្តិព្រះកក្កណេស នៅជាកំណត់ ក្លាងម្យ៉េងខ្មែរត្រង់ណា...*” คำแปล สิทธิศักดิ์พระคเณศ อยู่เป็นผู้คุ้มครองกลางเมืองเขตขันธ์ ...” (Reamker, 1996 : 45) ในประเทศเขมรพบว่า มีการนับถือพระอิศวรเป็นเทวดาประจำเมืองหรือเจ้าพ่อ เช่น พระคเณศตั้งอยู่ที่ตำบลตรอฟางร์ อำเภอสุทรนิคม จังหวัดเสียมเรียบ องค์เจ้าพ่อสร้างจากหินดินดาน สูงประมาณ 0.50 เมตร ลักษณะรูปร่างมีเศียรเป็นช้างลำตัวเป็น

มนุษย์ ในศาสนาพราหมณ์ เทพองค์นี้ มีตำนานเล่าว่า เป็นเทพผู้อิทธิฤทธิ์เก่งกล้ามาก ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพราหมณ์จึงแกะสลักหินเป็นรูปไว้เพื่อบูชา ถือว่า พระคเณศเป็นเทพประจำเมือง

1.2.3. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

โหราศาสตร์ มีบทบาทสำคัญในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรต โหรมีหน้าที่ให้ฤกษ์ยามที่ดีในการทำพิธีมงคล และการเดินทัพ และโหรยังมีส่วนในการทำนายเวลาของการรับคนไว้ทำงาน เช่น พระรามยอมรับ พิเภกไว้ในกองทัพก็ด้วยเหตุผลว่า ชมพูพานโหรคำนวณดูเวลาที่พิเภกมาสวามีภักดีต่อพระรามแล้ว เห็นว่าจะได้คนดีมารับใช้ จึงทูลให้พระรามรับไว้ว่า

“กาลស្ដេចឡើងព្រះពន្លាជ័យ យាយយាយិថ្ងៃ ប្រកបនូវបុគ្គលេស ។ ថា រូបបានអ្នកមាន
ប្រាជ្ញា មួយមកនៅជា អមាត្យជំនិតភក្ដី ។ ទោះពុំរូបយាយយាយិ មានជ័យជំនីវ មិត្តបាន
នគរលង្កា។”

(Reamker, 1996 : 8)

“... กาลเสด็จขึ้นพระพลานชัย ยามย้ายพระพลานชัยต้องมีฤกษ์ยาม ๗ ว่ายังได้นักปราชญ์สัก
คนเป็นอำมาตย์คนสนิทและภักดี ๗ แม้จะไม่เหมือนเช่นกับยามที่ย้าย มีชัยชนะตั้งเนรมิตรได้
นครลงกา...”

(Reamker, 1996 : 8)

นอกจากนี้ การผูกดวงในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตก็ตรงกับตำรา ซึ่งสะท้อนความรู้ของกวีในเรื่องนี้เป็นอย่างดี เช่น มีการคำนวณดวงเมืองลงกาและดวงของกรุงราชนคร

“បូកសព្វផ្កាយនូវគ្រោះរាស្ត្រ សំចិត្តនៃរាជលង្កា។ ប្រាសាទស្រីព្រះសុគ្រព្វសោវស័កពាក់
ក្រ្រាជាន សសិសូរនូវរា ហូរកេតុកើតត្រឡើងថ្ងៃ។ រស្មីប្រាសប្រាលបីដូចទង់ដែងជាសអាគាស
នៃត្រូវត្រូវពេល ហេតុប្រល័យ ប្រលង់ពិតនៃរាជលង្កា។”

(Reamker, 1996 : 3-4)

“... ดาวฤกษ์ทุกตัวอยู่คราเคราะห้ สมใจในราชลงกา ๗ พฤษหส์บดี พระศุกร์ พระเสาร์ ลีกลีกล
ราหุมพระจันทร์และพระอาทิตย์ พระเกตุ เกิดเจ็ดฉายในกลางวัน ๗ รัศมีเจ็ดจำประตุดทองแดง
ทั่วท้องอากาศเจ็ดจรัส เพราะเหตุการณ์โค่นแผ่นดินแห่งกรุงลงกา”

(Reamker, 1996 : 3 - 4)

ตามดวงชะตานี้ทำนายได้ว่าพระพฤษหส์ พระศุกร์ และพระเสาร์เสีย หมายถึง เจ้าชะตาจะเดือดร้อนเพราะผู้หญิงเพราะดาวศุกร์เกี่ยวข้องกับกามราคะ ความรักใคร่ ส่วนดาวพฤษหส์เสีย แสดงว่าผู้เป็นใหญ่ไม่อยู่ในธรรม และพระเสาร์เป็นดาวเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยเสีย แสดงว่าต้องพลัดพรากที่อยู่ ส่วนดาวราหูและดาวเกตุเป็นดาวที่เกิดร่วมกันเมื่อดวงจันทร์ผ่านทำมุมกับโลกจนเกิดจุดตัดกัน 2 จุด จุดทางด้านเหนือเรียกว่าพระราหู จุดด้านทิศใต้เรียกว่าพระเกตุ ดาวเกตุเกิดร่วมกับดวงดาวใดก็จะเสริมอิทธิพลของดาวนั้น ถ้าไปเกิดร่วมกับดาวบาปเคราะห์ก็จะทำให้เจ้าชะตาถึงฆาต” กวีน่าจะรู้หลักโหราศาสตร์เพราะสามารถนำเสนอตำแหน่งดวงดาวต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามหลักโหราศาสตร์

จากตัวอย่างความเชื่อตามคติโบราณที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตข้างต้น แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางจิตใจที่มีความเป็นเขมร ทั้งความเชื่อเรื่องศาสนาที่มาจากอินเดีย วรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรต สะท้อนว่ามีความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และพุทธผสมผสานกัน นอกจากนี้วรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อพื้นบ้านดั้งเดิมของเขมรที่กวีแทรกไว้ในเรื่อง เช่น ความเชื่อเรื่องนกกายเป็นสัตว์อัปมงคล

1.2.4. ความเชื่อเกี่ยวกับยันต์

ยันต์ เป็นอักขระ เลข ลายเส้น หรือรูปภาพ ที่สลักลงบนผิวหนัง เขียนหรือแกะสลักบนวัสดุต่าง ๆ โดยนับถือกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์และใช้เป็นเครื่องรางของขลังชนิดหนึ่งที่คนไทยนิยมใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังปรากฏหลักฐานที่ด้านหลังของพระพิมพ์สมัยอยุธยาตอนต้นที่ได้จากพระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 (Petthongna, 2008) ส่วนศิลปะการสักยันต์ในประเทศไทยที่ได้รับความนิยมกับการทำยันต์ตั้งแต่ก่อนช่วงพุทธศตวรรษ 2500 โดยการสักยันต์นั้นมิต้นกำเนิดมาจากได้เริ่มมาจากเมืองพระนครศรีอยุธยา สัญลักษณ์ที่ใช้สักยันต์อาจจะเป็นภาษาขอมโบราณหรือภาษาบาลีเพราะมีความเชื่อว่าเป็นตัวอักษรที่มีความศักดิ์สิทธิ์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการใช้ยันต์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Tranet, 2005)



Figure 5 Hanuman Tattoo on the Back

(Source: Khmer, 2024)

การตั้งชื่อยันต์จากตัวละครในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี พบเพียงชื่อเดียว คือ หนุมาน เป็นลิงที่มีฤทธิ์มาก หากพูดถึงในเรื่องสาแดงฤทธิ์ การแสดงอิทธิฤทธิ์ก็มีหลายอย่าง เช่น สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ ยกภูเขาได้ ขยายร่างกายให้ใหญ่โตได้ การยืดหางให้ยาวได้ อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือหนุมานมีความเป็นอมตะไม่มีวันตาย เมื่อมีภัยอันตรายแม้ตัวตายไปแล้วเพียงแต่มีลมพัดผ่านมาหนุมานก็สามารถกลับฟื้นคืนชีวิตใหม่ได้ รอดพ้นจากความตายได้อย่างอัศจรรย์ นอกจากนี้ชาวเขมรยังมีศรัทธาความเชื่อต่อหนุมาน ซึ่งความเชื่อหลักเป็นเรื่องของความคงกระพันชาตรี การต่อสู้ที่เข้มแข็ง รวดเร็วประดุจสายลมพัดผ่าน รวมทั้งยังมีความเชื่อต่อหนุมานในการขอพรให้สมหวัง ประสบความสำเร็จในเรื่องราวต่าง ๆ ดุจดั่งชัยชนะของหนุมาน ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่ไม่เคยแพ้

2. ทูทางสังคมด้านพระราชพิธี

กษัตริย์มีสถานะที่แตกต่างจากสามัญชน การแสดงออกทางสังคมจึงต้องมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไปพระราชพิธีเป็นระเบียบแบบแผนพิธีการที่ปฏิบัติในราชสำนักของกษัตริย์ ในวรรณคดีเรื่องนี้จำแนกประเพณีที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ได้แก่ 1. พระราชพิธีเกี่ยวกับชีวิต และ 2. พระราชพิธีในเทศกาลต่าง ๆ

2.1. พระราชพิธีเกี่ยวกับชีวิต

พระราชพิธีเกี่ยวกับชีวิตที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี เป็นพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตในช่วงต่าง ๆ ตั้งแต่เกิด แต่งงาน จนกระทั่งตาย ดังนี้

2.1.1. พระราชพิธีประกอบพระนาม เป็นพระราชพิธีเกี่ยวกับการตั้งชื่อพระโอรสโดยขั้นตอนที่ปรากฏในเรื่องคือต้องมีการประชุมราชครู โหราจารย์ พราหมณาจารย์ทำพิธีตั้งชื่อให้แก่พระโอรส พิธีการตั้งชื่อพระโอรสที่ปรากฏใน วรรณคดีเขมรเรื่อง

เรียมเกรดี คือตอนที่ท้าวทศรถซึ่งเจงต่อรามบรมสูรถึงสาเหตุที่ พระรามมีชื่อพ้องกับรามบรมสูรว่าตนไม่ได้เป็นผู้ตั้งชื่อพระราม แต่ มหาฤาษีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในการตั้งชื่อว่า

“...ព្រះបាទទសវរថឆ្លើយស្តង់ ហៃទេពបូសិត្រង់ ដោយនូវសត្វធម៌លោក។ វិនាមបុត្រអញ នេះណា អញពុំប្រតិស្នាស សន្មតឱ្យឯងពីចិត្ត ។ មហាបូសិត្រង់មួយសែនកោដិដ៏គិត ជំនុំនូវ សិល្បសិទ្ធិ មហាបូសិត្រង់មុនីផង។ សន្មតនាមដោយហេតុនោះហោង ដ្បិតរាជបុត្រច្បង នេះមាន នូវតេជ័យបូជី ។ ទើបអស់ជំនុំរាជសិ នូវទេពជំនុំ ប្រកបព្រះនាមករា ។ ហោព្រះរាមទេព ដ៏បរវ សម្រិទ្ធិបុរិស្ថណ៍បុណ្យហេតុដូច្នេះណា ។...”

(Reamker,1996 : 22-23)

“พระบาททศรถทรงตอบ โอ้ เทพฤาษีผู้ครองซึ่งจักรวรรโลก ។ ส่วนชื่อบุตรของกุนีหนาคูไม่ได้ตั้งชื่อให้แก่มารทั้ง 4 องค์ แต่ในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี ฤาษีจำนวนมากเป็นผู้ทำพิธีประกอบพระนามให้ ซึ่งสอดคล้องกับพิธีในราชสำนักเขมร สมัยกลางที่เรียกว่าพิธีชาติกรรมเพื่อประกอบนาม ดังปรากฏความในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร เป็นการสะท้อนให้เห็นระบบความคิดของคนในชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อพระมหากษัตริย์ “พระราม” กษัตริย์ผู้ทรงธรรม หรือวีรบุรุษผู้สูงศักดิ์ถือเป็นอวตารของพระวิษณุ ซึ่งสะท้อนถึงคติความเชื่อของกษัตริย์เขมรที่มองตนเองเป็นเทพราชาหรือผู้ปกครองที่ได้รับพรจากเทพเจ้าเท่านั้น แต่ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของวรรณคดีเขมรเรื่องนี้ที่มีอิทธิพลต่อคติความเชื่อและความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นที่มีความผูกพันกับวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดีอีกด้วย

(Reamker,1996 : 22-23)

ในรายนามของวาลมีกีหลังจากพระรามประสูติได้ 11 วัน พระบาททศรถได้ให้ทำพิธีประกอบพระนามพระราชโอรส วิสิษฐ เป็นผู้ตั้งชื่อให้แก่พระกุมารทั้ง 4 องค์ แต่ในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี ฤาษีจำนวนมากเป็นผู้ทำพิธีประกอบพระนามให้ ซึ่งสอดคล้องกับพิธีในราชสำนักเขมร สมัยกลางที่เรียกว่าพิธีชาติกรรมเพื่อประกอบนาม ดังปรากฏความในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร เป็นการสะท้อนให้เห็นระบบความคิดของคนในชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อพระมหากษัตริย์ “พระราม” กษัตริย์ผู้ทรงธรรม หรือวีรบุรุษผู้สูงศักดิ์ถือเป็นอวตารของพระวิษณุ ซึ่งสะท้อนถึงคติความเชื่อของกษัตริย์เขมรที่มองตนเองเป็นเทพราชาหรือผู้ปกครองที่ได้รับพรจากเทพเจ้าเท่านั้น แต่ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของวรรณคดีเขมรเรื่องนี้ที่มีอิทธิพลต่อคติความเชื่อและความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นที่มีความผูกพันกับวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดีอีกด้วย

2.1.2 พระราชพิธีอภิเษก

พระราชพิธีอภิเษกในวรรณคดีเรื่องเรียมเกรดี มี 2 พระราชพิธี ได้แก่ พระราชพิธีอภิเษกสมรส และพระราชพิธีราชาภิเษก พระราชพิธีอภิเษกสมรสระหว่างพระรามและนางสีดา ธรรมเนียมที่ปรากฏในเรื่องคือธรรมเนียมการปรีกษาระหว่างผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายและการหาฤกษ์เวลาอันเหมาะสมในการประกอบพิธี ซึ่งเรื่องฤกษ์ยามเป็นความเชื่อที่ปรากฏ ทั่วไปในสังคมเขมรจนถึงปัจจุบัน ราชอภิเษกหมายถึงการขึ้นครองราชย์ของพระราช ซึ่งพิธีราชาภิเษกนั้น มี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. พระอินทร์นำเครื่องราชกกุธภัณฑ์มาถวาย 2. เสี่ยงราชรถ 3. พระอินทร์เหาะเอาฉัตรมาทาบกัน เมื่อพระอินทร์เป็นผู้เลือกผู้มีบุญญาธิการขึ้นเป็นกษัตริย์ ย่อมแสดงว่า บุคคลนี้มีบุญกว่าบุคคลทั่วไป การที่นางสีดาเรียกพระราชพิธีราชาภิเษกของพระราม ว่าเป็นอินทราชาภิเษกก็เพื่อยกย่องว่าพระรามมีบุญบารมี แต่ไม่ใช่ว่าพระรามครองราชย์ด้วยการอินทราชาภิเษกจริง ๆ ดังข้อความว่า

....ស្តេចជំនុំរាជបរិសទ្ធ នូវបង្វែររាជសម្បត្តិ គឺស្មៅត្រសោក ។ អស់គ្រឿងឧបភោគដ៏ មហា មកុដ៏ត្រីវិចិត្រ សុពណ៍បាទក៏ទិព្វផង ។ ឱព្រះរាមរាជបុត្រច្បង សេពសោយរាជគ្រង ពិភពស្តង់ព្រះបិតា ។...

(Reamker,1996 : 40)

... กษัตริย์ผู้ห้อมล้อมซึ่งราชบริพาร ซึ่งหันราชสมบัติ คือ เสวตฉัตรโสภา ฯ เหล่าเครื่อง
อุปโภคที่ห้ามกฏรัตนรงนา สุพรรณบาทก็ทิพย์ด้วย ฯ ให้พระราชบุตรองค์ใหญ่ เสพเสวย
ราชย์ครองพิภพสนองพระบิดาฯ ...

(Reamker, 1996 : 40)

กวีนิพนธ์ได้บรรยายพิธีอภิเษกสมรสระหว่างพระรามและนางสีดาสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาประเพณี และ
การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติในสังคมเขมรในอดีต การอภิเษกเป็นกิจกรรมที่ไม่เพียงแต่มีความหมายทางการเมือง
แต่ยังมีความหมายทางศาสนาและจิตวิญญาณที่ช่วยเสริมสร้างความศรัทธาในอำนาจของพระราชานอกจากนี้ พระราชพิธีอภิเษก
จึงไม่ได้เป็นเพียงแค่พิธีกรรมที่มีความสำคัญทางการเมือง แต่ยังสะท้อนถึงมิติทางวัฒนธรรมและสังคมที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง
และการรักษาความเป็นระเบียบในสังคมเขมร อีกด้วย

2.1.3 พระราชพิธีพระบรมศพ

Preap (2013) พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ หมายถึง พิธีที่จัดขึ้นเพื่อเผาศพของพระมหากษัตริย์หรือพระบรม
วงศานุวงศ์ที่สวรรคต ซึ่งเป็นการให้เกียรติและเคารพในพระราชกรณียกิจของพระองค์ และยังเป็นการปฏิบัติตามประเพณีทาง
ศาสนาและความเชื่อในพระราชวงศ์ในประเพณีเขมร การถวายพระเพลิงพระบรมศพมีความสำคัญทั้งในด้านศาสนาและวัฒนธรรม
โดยการเผาศพจะทำให้เมรุพระราชทานที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเกียรติแก่พระบรมศพ การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และ
การบูชาในรูปแบบต่าง ๆ โดยพิธีดังกล่าวจะมีการเชิญประชาชนเข้าร่วมและแสดงความเคารพต่อพระองค์ที่ล่วงลับไป พระราชพิธี
ถวายพระเพลิงพระบรมศพในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี เมื่อพระศรกลสิ้นพระชนม์ พระภีรุต และพระสุตรุตในฐานะลูกจึงเป็นผู้
จัดพิธีสังสการพระศพ ดังว่า

“...ពុំគួរយើងផ្គូផ្គងឡើយ បន្ទោសោយស្បើយ សម្រេចព្រះសពសំស្ការ ព្រះភិរុតព្រះសុត្រ
តកុមា ស្តាប់ព្រះបន្ទូលសារ មហាបុសី សិទ្ធិ ឱ្យទង់ទរស្ករសើរ មុខមន្ទី ទូរពលសកលយោធា
។ ប្រដាប់មណ្ឌបសុវណ្ណ រាយវត្ថុរតនា ហានពិមានត្រៃត្រឹង្ស លើ ខ្នងព្រះសុមេរុស្តិមស្មើ
បរិកណ្ឌជុំវិញ សឹងវត្ថុរតន្តរសុវណ្ណ ហើយយកព្រះសពព្រះបិតា ថ្កល់ថ្កើងបូជា ព្រះភ្លើង
សម្រេចសំស្ការ។...”

(Reamker, 1996 : 53-54)

“...เราไม่ครองประสงคสิ่งแลกเปลี่ยน บรรเทาเสวยสบาย ตัดสินใจสังสการพระศพ พระภีรุต
พระสุตริตกุมาร ทรงสดับราชสารที่ทูลมหาฤาษีสิทธิทรงให้ข้าราชการบริพารลั่นกลองร้องชัยต่อ
เหล่าสกลโยธา ฯ ประดับมณฑปสุวรรณ ร่ายรัตนรงนาทานพิมานไตรตรึงส์ ตระหง่านอยู่บน
ยอดพระสุเมรุ บริภักดิ์ล้อมรอบด้วยรัตนและนพสุพรรณ เสร็จแล้วยกพระศพพระบิดาเถลิงบูชา
พระเพลิงสังสการ ฯ

(Reamker, 1996 : 53-54)

การถวายพระเพลิงพระศพที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี มีการสร้างเมรุมาศการสร้างพระเมรุเพื่อถวายเพลิง
พระบรมศพปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารเขมรเช่นกัน การทำพิธีนี้จะต้องสร้างพระเมรุเป็นที่เผา ตามที่กวีพรรณนา
ข้างต้น พระเมรุมาศถูกสมมุติว่าเป็นเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นที่ประทับของพระอินทร์ ในคัมภีร์ฤคเวทและอาถรรพเวทสรรเสริญ
พระอินทร์ว่าเป็นเอกราชาและอิริราชา คือพระราชผู้ยิ่งใหญ่เหนือราชาทั้งหลาย และเขาพระสุเมรุยังถือว่าเป็นแกนกลางจักรวาล
ตามคติพุทธศาสนา ดังนั้นผู้ประทับอยู่บนเมรุจึงเปรียบกับเอกราชาหรือพระจักรพรรดิ รอบ ๆ พระเมรุองค์ประธาน มีเครื่องตกแต่ง
เป็นบริภักดิ์ซึ่งประดับด้วยเพชรทอง ไนมหานบุษเขมร กล่าวถึงการสร้างเมรุเพื่อถวายพระเพลิงศพอดีตกษัตริย์ เช่น พระบาท

พญาสุส (ค.ศ.1048-1096) สร้างพระเมรุ ถวายพระเพลิงศพพระเชษฐาพระบาทลำพอง ค.ศ.1164-1218) สร้างพระเมรุถวายพระเพลิงศพ พระราชบิดา เมื่อพญานาคสิ้นพระชนม์ พระนารายณ์ราชาขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. 1401 ก็โปรดฯ ให้สร้างเมรุใหญ่มียอดสี่เหลี่ยมสูงสามเส้นสิบวาหนึ่งศอกหนึ่งคืบ และมีทั้งเมรุซ้อนตามทิศต่าง ๆ เมื่อสร้างเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงโปรดฯ ให้จัดการพระบรมศพ เพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระเพลิง เป็นเวลา 7 วัน แสดงว่าการก่อสร้างพระเมรุมาศเพื่อถวายพระบรมศพ กษัตริย์ได้ปฏิบัติกันในราชวงศ์เขมรอย่างต่อเนื่อง

2.2. พระราชพิธีในเทศกาล

พระราชพิธีในเทศกาลเป็นพิธีที่ทำเป็นครั้งคราวในวาระโอกาสสำคัญ ในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตี ปรากฏพระราชพิธีในเทศกาลเพียงพระราชพิธีจรดพระนังคัลเท่านั้น Pakdeekham (2007 : 102) พระราชพิธีจรดพระนังคัลเป็นพระราชพิธีที่กษัตริย์ทรงไถนด้วยพระองค์เอง เพื่อเป็นสิริมงคลของเหตุการณ์ทำนา ในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตี ปรากฏในตอนท้ายที่พระชนกได้พบนางสีดาขณะที่ไปทำพระราชพิธีจรดพระนังคัล ดังที่ว่า

“...ដងនោះ ព្រះបាទមិចិលា ស្តេចធ្វើវិយា បីដោយនូវក្រិត្យដ៏ពិធី ។ លុះពិសាខសុភតិគី ផ្គុំ
មុខមន្ត្រី ប្រយោជន៍នូវប្រៃសណីយ៍ ដើម្បីនូវធ្វើឱ្យក្សេមដ៏ប្រដា រាស្ត្ររដ្ឋដោយនា ក្រិតាធិការ
ដ៏បុរាណ។ ស្តេចទ្រង់នាំមាសមាស ព្រះឧស្សាហវិហារ ដំណើរសិបនាទលេង ។...”

(Reamker,1996 : 5)

“...ครานั้น พระบาทมิดิลา กษัตริย์ผู้ทรงราชธรรมสามประการซึ่งผ่านการอภิเษกมา ฯ ถึง
วิสาขศุภตฤตี ทรงประชุมเหล่าราชบริพารเพื่อแจ้งผลซึ่งการเปลี่ยนแผ่นดิน ฯ เพื่อจะทำให้
ประชากรราษฎรรัฐเกษมตามกฎมณเฑียรบาลโบราณ ฯ (เสด็จ) พระทรงนังคัลมาศ ทรงมี
พระอุสุภราชบุรุษาน ดำเนินด้วยสีหนาทลีลา...”

(Reamker,1996 : 5)

ตามธรรมเนียมโบราณพระมหากษัตริย์เป็นประมุขปกครองประเทศ ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งอาณาจักร ทรงโปรดฯ ให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากแผ่นดินทำกิน ประชาชนจึงเอาผลผลิตที่ได้มาถวายพระมหากษัตริย์ พระองค์จึงไม่ได้จรดพระนังคัลเพื่อเลี้ยงชีพตนเอง แต่พระองค์ทำเป็นแบบอย่างให้ประชาชนเห็นว่าพระมหากษัตริย์เอาพระทัยใส่ในเรื่องการประกอบอาชีพของราษฎร ดังนั้น พระราชพิธีจรดพระนังคัลที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตีสะท้อนให้เห็นถึงประเทศกัมพูชาเป็นประเทศเกษตรกรรมมีอาชีพปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักจึงมีพระราชพิธีนี้เพื่อบำรุงขวัญชาวนาซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีอาชีพการทำนา และเป็นพระราชพิธีที่สำคัญ จึงได้รับการกล่าวถึงในเรื่องนี้ นอกจากนี้ ยังเป็นการเชื่อมโยงระหว่างศาสนาและอำนาจทางการเมืองที่แสดงให้เห็นการเสริมสร้างและรักษาอำนาจของผู้ปกครอง สร้างความชอบธรรมให้กับประชาชน และยังสะท้อนถึงการรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มชนชั้นสูงกับชนชั้นล่าง

3. ทูทางสังคมด้านการศึกษา

Jiamwichak (2018) กล่าวว่า แบบเรียนทางวรรณคดี คือ การนำเอาหนังสือทางวรรณคดีมาเป็นแบบเรียนในชั้นโดยใช้คู่กันไปกับแบบสอนอ่านมีการรวบรวมวรรณคดีของชาติ เกือบทั้งหมด เพื่อให้นักเรียนจึงได้รู้จักวรรณคดีต่าง ๆ ของชาติเมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษา แบบเรียนวรรณคดีในรุ่นหลังยังมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนฝึกทางด้านการใช้ภาษาและให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ส่วนแบบเรียนทางวรรณคดีที่กระทรวงศึกษาธิการนำมาให้เรียน ไม่เพียงแต่ตัดตอนมาจากวรรณคดีรูปแบบต่าง ๆ ของกวีหลาย ๆ คน และมีคุณค่าทั้งด้านการประพันธ์ มีคติสอนใจ ยังเพิ่มบทนำ ประวัติผู้แต่ง เรื่องย่อ ตลอดจนกิจกรรมเสนอแนะให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติด้วย



Figure 6 Khmer Literature Textbook, Mathayom 6 Level
(Source: Ministry of Education Youth and Sport, (2024))

ผู้วิจัยพบว่า วรรณคดีมรดกที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ในหลักสูตรวิชาอักษรศาสตร์เขมร จัดให้มีการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 และระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ส่วนมากจะเป็นประเภทนวนิยาย นิทาน ตำนาน วรรณกรรม และวรรณคดี เช่น เรื่องเรียมเกรต กากี หงส์นันท พระเวสสันดร เป็นต้น ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อนักเรียนในหลายด้าน ได้แก่ ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาเขมรและส่งเสริมทักษะการคิด การวิเคราะห์เนื้อหาทางด้านวรรณคดี ด้านการปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน พัฒนาการอ่านของนักเรียน และด้านการอนุรักษ์วรรณคดีมรดกของชาติ เช่น ตัวอย่างวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรต ตอนพระรามเดินดง ผูกที่ 2 จัดให้มีการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพื่อส่งเสริมนักเรียนหลังจากศึกษาเรื่องนี้แล้ว จะได้รับความรู้เกี่ยวกับระเบียบการปกครองประเทศ และเข้าใจถึงความสำคัญของการยึดมั่นในค่านิยมของกษัตริย์ และสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขทางสังคม เนื่องจากก่อนจะขึ้นครองราชย์ กษัตริย์จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการทำสงคราม และเพื่อให้นักเรียนเข้าใจเรื่องความขัดแย้งระหว่างศาสนาพุทธและพราหมณ์ นอกจากนี้ยังมีการเรียนการสอนวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตในระดับอุดมศึกษา เช่น ระดับปริญญาตรี โท และเอก แต่การศึกษาเนื้อเรื่องจะมีความแตกต่างกันออกไปตามระดับการศึกษา

4. ทูทางสังคมด้านการสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวและสินค้า

Simmon & Parsons, 1983 cited in Hongsuwan (2018 : 132) กล่าวว่า การสร้างพลังทางสังคมเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจ การยอมรับ พัฒนาการเพื่อสร้างศักยภาพของบุคคลและชุมชนในการตอบสนองความต้องการ รวมถึงความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มชน “การสร้างสรรคเพื่อการท่องเที่ยว” เกิดจากการสร้างขึ้นมาใหม่ของกลุ่มชนที่อยากดึงดูดความน่าสนใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติและต่างชาติ และการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นเขมร จากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตที่เป็นมรดกของชาติเพื่อสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ เช่น การสร้างสรรค์ด้านศิลปะการแสดง โขน ด้านสินค้าที่ระลึก และด้านเครื่องอุปโภคบริโภค ดังนี้

4.1. ด้านศิลปะการแสดง

ศิลปะการแสดงโขน หรือเรียกว่า “เกียณ” หมายถึง ประเภทการแสดงศิลปะเขมรที่มีอายุกาลยาวนานตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 ความโดดเด่นของการแสดงโขน คือ การแสดงเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์เขมรอย่างเดียวย ไม่สามารถเอาเรื่องอื่นมาแสดงได้ ตัวละครเป็นผู้ชาย แม้ว่าตัวละครในเรื่องเป็นผู้หญิงก็ต้องนำตัวละครชายมาแสดง ตัวละครมีสวมหัวเป็นรูปตัวละครต่าง ๆ เช่น รูปหัวนกทองทัพลิง หัวหน้าทองทัพยักษ์ เสนายักษ์ ฤาษี เป็นต้น สำหรับตัวละครที่ไม่จำเป็น สวมหัว คือ ตัวละครเป็นคน เช่น พระราม พระลักษมณ์ นางสีดา แต่บางกลุ่มของกลุ่มโขนมีการสวมหัวทั้งหมด (Preap, 2015 : 7-8) ลักษณะศิลปะโขนโบราณที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมี 4 กลุ่มหลัก คือ 1) โขนพนมเปญ 2) โขนจังหวัดพระตะบอง 3) โขนจังหวัดกัมปงทม 4) โขนวัดสวาย อันแดต จังหวัดกันดาล



Figure 7 Wat Saway On Daed Khon Performance Group Sarika Kaew Subdistrict,
Laveam District, Kandal Province
(Source: Preap, 2019)

ชาวเขมนับถือศิลปะการแสดงโขน เป็นมรดกวัฒนธรรมของตนที่สะท้อนให้เห็นถึงราชพิธีของราชสำนักจนถึงการประชาชนทั่วไปการแสดงโขนในพิธีฉลองสมโภชวัดอาราม พิธีเฉลิมพระชนม์สมเด็จพระสังฆราช หรือพิธีเฉลิมพระพรรษา พระเจ้าอาวาส บุญถวายพระเพลิงพระบรมศพพระสังฆราช เทศกาลของหมู่บ้าน พิธีขอฝน พิธีถวายเจ้าที่ พิธีบวงสรวงเทพ พิธีขอพร และพิธีไหว้ครู เป็นต้น ความเชื่อจากพิธีกรรมต่าง ๆ จากการแสดงโขนเพื่อเป็นการบวงสรวงเรียกร้องขอฝนในการทำเกษตรกรรม ขอให้ฝนเพื่อใช้น้ำให้ได้เพียงพอ นอกจากนี้ ยังเป็นการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา อารักษ์ เทพเจ้าทั้งหลาย ช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาจากเคราะห์ภัยอันตรายทั้งปวง ช่วยขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากหมู่บ้านของผู้คนที่อาศัยอยู่ ตลอดจนมีการนำเอาศิลปะการแสดงโขนไปแสดงตามร้านอาหาร โรงแรม สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชาวเขมร

4.2. ด้านสินค้าที่ระลึก

สินค้าที่ระลึก เป็นวัตถุสิ่งของ ของที่ระลึก ของขวัญ หรือของฝากที่สร้างมาจากการผสมผสานคติชนประเภทต่าง ๆ เช่น ผสมผสานวรรณกรรมกับความเชื่อ นิทานกับความเชื่อ วรรณกรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และพิธีกรรมกับการสร้างสรรค์ เป็นต้น ความคิดสร้างสรรค์สามารถประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้ ตัวอย่างเช่น ของที่ระลึกที่เป็นเสื้อยืด กระบอกน้ำร้อน กระเป๋าสตางค์ เคสมือถือ เข็มกลัด สติกเกอร์ พวงกุญแจที่มีรูปนางสีดา รูปพระราม รูปหนุมาน และรูปทศกัณฐ์



Figure 8 Bamboo Water Bottle
(Source: Ecotumbler Cambodia, 2022)

การสะท้อนวิธีคิดแบบใหม่ที่มีมาแต่เดิม คือ การใช้ตัวละครในวรรณกรรมมาผลิตซ้ำโดยการสร้างรูปแบบใหม่ เช่น ตัวละคร หนุมาน มาใช้ในการทำเป็นพวงกุญแจเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ ดังที่ในหนังสือของ Hongsuwan (2018 : 63) ได้กล่าวว่า “การแปลวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า” หมายถึง ปรากฏการณ์ที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมได้ถูกแปรให้เป็นสินค้าในรูปแบบของวัตถุ เช่น ของที่ระลึก รูปแบบเหตุการณ์ สถานที่ท่องเที่ยว เทศกาล ประเพณี การแสดง

4.3 ด้านเครื่องอุปโภคบริโภค

สินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคการสร้างใหม่ที่มีอยู่แล้วเพื่อปรับเปลี่ยนให้มีลักษณะใหม่ที่น่าสนใจ คือ เครื่องดื่มกาแฟหนุมาน เป็นการสร้างเมนูอาหารที่ต้องบอกว่า “เมนูใหม่กาแฟหนุมาน” เพราะเป็นการ “สร้างสูตรใหม่” เป็นของแปลกใหม่โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของยี่ห้อบนแก้วกาแฟที่มีสัญลักษณ์รูปหนุมาน หรือเขียนเป็นตัวอักษรว่า “กาแฟหนุมาน” นอกจากนี้ ก็ยังมีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ คือ “เบียร์หนุมาน” เป็นสินค้าออกใหม่มีภาพบนกระป๋องเป็นรูปหนุมานมีการสะท้อนให้เห็นว่า หนุมานเป็นตัวแทนของชายหนุ่มทั่วไป คือ รูปงาม มีนิสัยเจ้าชู้ และมีร่ายมาก ถือว่ามีเสน่ห์สามารถดึงดูดความสนใจ ความชอบ และการยอมรับจากบุคคลทั่วไปได้



Figure 9 Hanuman Beer

(Source: Channary, Wannakit, & Salee, 2025b)

ชาวกัมพูชาที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์การประยุกต์ใช้ “ของเก่า” กับ “ของใหม่” มาจัดสร้างให้มีรูปแบบใหม่ที่สามารถดึงดูดความน่าสนใจ การปรับใช้ตัวละครจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตี เช่น ตัวละครนางสีดา พระราม ทศกัณฐ์มาปรับใช้ให้มีบทบาทหน้าที่ในสังคมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยการสร้างยี่ห้อ ตราสัญลักษณ์ต่าง ๆ บนแก้วกาแฟ ตราบนกระป๋องเบียร์ ขวดน้ำเปล่า “ปรากฏการณ์” นี้ ถือว่าเป็นการสร้างสรรคในลักษณะใหม่ ๆ เป็นผลมาจากการปรับใช้ของคตินบ้านอันเป็นรากวัฒนธรรมเขมรที่มีอยู่เดิม โดยผนวกกับวิธีคิดใหม่ รูปแบบใหม่เพื่อสร้างความหมายใหม่ประกอบด้วยวัตถุประสงคใหม่ในบริบทสังคมวัฒนธรรมเขมรปัจจุบัน

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา (Conclusion and Discussion)

จากการศึกษาความหลากหลายของทุนทางสังคมจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตี พบว่ามีทุนทางสังคม 4 ประการ ได้แก่ 1) ทุนทางสังคมด้านพิธีกรรมและความเชื่อของชาวบ้านจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตี เป็นการแสดงให้เห็นการใช้ข้อมูลคติชนที่เป็นวรรณคดี ซึ่งเป็นที่มาของประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมและความเชื่อที่มีอยู่วรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรตี หรือเป็นการสืบทอดสร้างสรรค์ประเพณี ความเชื่อที่ปรากฏในสังคมหรือชุมชน โดยมักจะเน้นการสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมหรือการอนุรักษ์ที่มีความสำคัญต่อความเชื่อและวัฒนธรรมของกลุ่มชุมชน ผู้วิจัย

พบว่า ทูทางสังคมด้านพิธีกรรม สามารถจำแนกได้ 2 พิธีกรรม คือ 1. พิธีกรรมไหว้ครูก่อนขึ้นแสดง และ 2. พิธีกรรมไหว้ครูประจำปี ส่วนทูทางสังคมด้านความเชื่อเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาอาจจะมีเหตุผล ความเชื่อเรื่องมงคลหรืออัมงคลอันเป็นความเชื่อพื้นบ้านตามคติโบราณของชาวเขมรปรากฏในวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี ผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องสามารถจำแนกได้ 4 ประการ ได้แก่ 1. ความเชื่อเรื่องนักษัตรเป็นสัตว์อัมมงคล 2. ความเชื่อเรื่องเทวดาประจำเมือง 3. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว วรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดีไม่ใช่เพียงเรื่องเล่าหรือความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวบ้าน เช่น การทำบุญ การเซ่นไหว้ หรือความเชื่อเรื่องวิญญาณ สิ่งเหล่านี้เป็นทูทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ช่วยสร้างความรู้สึกร่วมและความสามัคคีในชุมชน สอดคล้องกับ Khongphianthum (2015) ได้กล่าวถึง สัญลักษณ์สัตว์ในวัฒนธรรมเขมร ถือเป็นสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากประติมากรรมลวดลายสลักที่ปรากฏอยู่ตามองค์ประกอบต่าง ๆ ของปราสาทหิน มักมีรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น โบราณวัตถุชิ้นหนึ่งที่ได้นำมาจากปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ประเทศไทย เป็นภาพสลักรูปพญาคูททำลังฆ่าช้างอยู่บนหลังสิงห์ขณะเดียวกันที่กำลังยุคนาคอยด้วย และถ้าสังเกตให้ดีจะพบว่า ตรงกลางลำตัวของพญาคูทนั้นเป็นรูปมังกรคายพญานาคออกมาอีกทีหนึ่ง นั่นเท่ากับว่า ในภาพสลักเล็ก ๆ นี้ ปรากฏภาพสัตว์ต่าง ๆ รวมอยู่ถึง 5 ชนิด คือ พญาคูท พญานาค ช้าง สิงห์ และมังกร เป็นต้น และ 4. ความเชื่อเกี่ยวกับยันต์ และ 2) ทูทางสังคมด้านพระราชพิธีจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี ผู้วิจัยพบว่า กษัตริย์มีสถานะที่แตกต่างจากสามัญชน การแสดงออกทางสังคมจึงต้องมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป พระราชพิธีเป็นระเบียบแบบแผนพิธีการที่ปฏิบัติในราชสำนักของกษัตริย์ ในวรรณคดีเรื่องนี้จำแนกประเพณีที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์เป็น 2 ประเภท คือ 1. พระราชพิธีเกี่ยวกับชีวิต และ 2. พระราชพิธีในเทศกาลต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างประชาชนกับสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมทั้งยังช่วยอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมแบบกัมพูชาให้คงอยู่ในความทรงจำของคนรุ่นหลัง 3) ทูทางสังคมด้านระบบการศึกษาจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาเขมรทางด้านวรรณคดี ให้แก่วิเคราะห์ เนื้อหาดี ๆ เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน พัฒนาการอ่านของตัวนักเรียน และการอนุรักษ์ของวรรณคดีมรดกของชาติและยังปรากฏว่ามีวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี จัดให้มีการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา สามารถเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษา และคุณธรรม ช่วยปลูกฝังค่านิยมที่ดี เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ หรือความจงรักภักดี นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชน

และ 4) ทูทางสังคมด้านการสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี เกิดจากการสร้างขึ้นใหม่ของกลุ่มชนที่อยากดึงดูดความน่าสนใจของนักท่องเที่ยวและการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นเขมร วรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดีสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ไปเป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสร้างสรรค์ด้านศิลปะการแสดงโขน ด้านสินค้าที่ระลึก และด้านเครื่องอุปโภคบริโภค การนำเรื่องราวและบริบทในวรรณคดีมาพัฒนาเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การแสดงพื้นบ้าน การจัดงานวรรณกรรม หรือแม้แต่การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวรรณคดี ซึ่งสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ ดังที่ Satchapant (2011 : 36-40) กล่าวถึงอิทธิพลของรามเกียรติ์ พบว่า คนไทยได้รู้จักรามเกียรติ์จากวรรณคดีและยังซึมซับผ่านนาฏศิลป์การแสดง มีการเล่นโขน หนังใหญ่ หุ่น และภาพจิตรกรรม ภาษา วัตถุสิ่งของเครื่องแต่งกาย และงานหัตถกรรมต่าง ๆ อีกด้วย

ความหลากหลายของทูทางสังคมจากวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี ทั้ง 4 ประการ ทำให้เข้าใจถึงลักษณะความเป็นทูทางสังคมที่สะท้อนผ่านวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกรดี เพื่อให้เห็นระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชนหรือเป็นเครื่องมือทำหน้าที่ควบคุมกำหนดพฤติกรรมหรือการกระทำอันดีงามเหมาะสมและสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนภายในชุมชนได้ เช่น ทูทางสังคมด้านพิธีกรรมและความเชื่อ ดังที่งานวิจัยของ Khongphianthum (2013) ได้ศึกษาความเชื่อเนี้ยตา ในสังคมเขมรปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า เนี้ยตาในประเทศเขมรมีทั้งเพศหญิง และเพศชาย มีทั้งที่เป็นโสดและมีครอบครัวแล้ว กำเนิดของเนี้ยตาสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1. เนี้ยตาที่เป็นบรรพบุรุษ หรือคนที่เคยอาศัยอยู่ในบริเวณนั้นมาก่อน 2. เนี้ยตาที่เป็นดวงวิญญาณซึ่งมาจากถิ่นอื่นแล้วมาขออาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ และ 3. เนี้ยตาเกิดจากการอุปโลกนขึ้นของคนในชุมชนความศักดิ์สิทธิ์ของเนี้ยตา ส่วนบทบาทของเนี้ยตาในสังคมเขมร แบ่งได้เป็น 3 ประการ คือ 1. ช่วยระบายนความคับข้องใจให้แก่คนในสังคม 2. ช่วยควบคุมหลักความประพฤติที่สังคมถือปฏิบัติ 3. เป็นศูนย์รวมจิตใจให้แก่คนในสังคมเขมร เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อเรื่องเนี้ยตาเข้มแข็ง และดำรงอยู่ได้ในสังคมเขมรมาจนถึงทุกวันนี้ และทูทางสังคมด้านพระราชพิธี สะท้อนให้เห็นถึงประเทศกัมพูชาเป็นประเทศเกษตรกรรมมีอาชีพปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักจึงมีพระราชพิธีเพื่อบำรุงขวัญชาวนาซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีอาชีพการทำนา ซึ่งได้รับการกล่าวถึงในเรื่องและด้วยความสำคัญของ

อาชีพทำนา กษัตริย์ผู้เป็นประมุขประเทศจึงต้องมีการประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัล นอกจากนี้ ยังเป็นการเชื่อมโยงระหว่างศาสนาและอำนาจทางการเมืองที่แสดงให้เห็นการเสริมสร้างและรักษาอำนาจของผู้ปกครอง สร้างความชอบธรรมให้กับประชาชน และยังสะท้อนถึงการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชั้นสูงกับชนชั้นล่างและทุนทางสังคมด้านระบบการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขทางสังคม การปกครองประเทศ เนื่องจากก่อนจะขึ้นครองราชย์ กษัตริย์จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการทำสงครามและความขัดแย้งระหว่างศาสนาพุทธและพราหมณ์ นอกจากนี้แสดงให้เห็นถึงการศึกษาในสังคมเขมรที่ไม่เพียงแค່เพื่อการเรียนรู้ในเชิงวิชาการ แต่ยังเป็นการสร้างทุนทางสังคมที่เชื่อมโยงกับการสืบทอดอำนาจ สถานะการรักษาค่านิยมทางจริยธรรม ความเป็นระเบียบในสังคม โดยการศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคคล และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม และทุนทางสังคมด้านการสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยว สะท้อนถึงการใช้วรรณคดีและวัฒนธรรมในวรรณคดีเป็นเครื่องมือในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยการอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศาสนา และวิถีชีวิตของชาวเขมร การสร้างสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น และการนำเสนอในรูปแบบที่สร้างสรรค์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

ส่วนมากผู้วิจัยพบทุนทางสังคมด้านความเชื่อและพิธีกรรมมากที่สุด เช่น ความเชื่อเรื่องยันต์ โหราศาสตร์ การทำนายเทวดาประจำเมือง สัตว์อัปมงคล พิธีกรรมไหว้ครูก่อนขึ้นแสดง พิธีกรรมไหว้ครูประจำปี พิธีกรรมขอฝน พิธีกรรมบูชาเจ้าพ่อหนุมาน “ก้อมแหง” พิธีกรรมเช่นไหว้บนบาน ตรงกันกับงานวิจัยของ Chuenka & Udomsilp (2022) ศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือ “เจ้าพ่อหนุมาน” ในสังคมไทย โดยวิเคราะห์และตีความตามแนวคิดทฤษฎีคติชนวิทยาและศึกษาจากข้อมูลศาลเจ้าพ่อหนุมาน จำนวน 8 แห่ง ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อหนุมานสามารถแบ่งได้เป็น 6 กลุ่ม คือ 1) ความเชื่อเรื่องลิงเจ้าที่ 2) ภูมินามสถานที่เกี่ยวกับตัวละครหนุมาน 3) รูปแกะสลักในฐานะวัตถุศักดิ์สิทธิ์ลอยน้ำมา 4) ปู้นับรูปหนุมาน 5) ร่างทรงเจ้าพ่อหนุมาน และ 6) ความเชื่อเรื่องทหารบริวารของเจ้าพ่อพระรามพระลักษมณ์พิธีกรรมการนับถือเจ้าพ่อหนุมานสื่อถึงการบวงสรวง “ผีอารักษ์” สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของกลุ่มชนโดยเชื่อมโยงกับตัวละครลิงจากเรื่องรามเกียรติ์ “ลิงเจ้าที่” มีลักษณะพิเศษกับอนุภาคตัวละครหนุมาน วิถีคิดในการเชื่อมโยงภูมินามผ่านงานศิลปกรรม เช่น งานแกะสลักโขงหรืองานปู้นับสะท้อนคุณลักษณะของตัวละครที่มีอิทธิฤทธิ์ พลกำลังและมนต์วิเศษผ่านร่างทรงและการนับถือในฐานะทหารบริวารของเจ้าพระลักษมณ์พระราม คติความเชื่อดังกล่าวได้รับการสืบทอดโดยคนในชุมชนและผู้ที่นับถือศรัทธา จนยึดถือปฏิบัติเป็นพิธีกรรมในระดับบุคคลและในระดับชุมชน พิธีกรรมการนับถือเจ้าพ่อหนุมานในระดับชุมชนปรากฏ 3 พิธีกรรม คือ 1. งานประจำปีปิดทองหลวงพ่อบุเขยี่สาร 2. งานประจำปีศาลเจ้าพ่อหนุมาน 3. งานบวงสรวงไหว้ครูสมเด็จพระองค์ท่านหนุมาน มีจุดประสงค์สำคัญคือเพื่อบวงสรวง “ผีอารักษ์” ประจำปี มีเจดีย์หรือรูปปั้น หนุมานเป็นสัญลักษณ์สำคัญของพิธีสื่อความหมายถึงเจ้าพ่อหนุมาน ดำเนินไปบนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิม พุทธศาสนา คติพราหมณ์ และธรรมเนียมจีน ดังนั้นวรรณคดีเขมรเรื่องเรียมเกิร์ตเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีใช้เพียงทรัพย์สินทางจิตใจ แต่ยังเป็นทรัพยากรทางสังคมที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริงและยังเป็นทุนทางสังคมอันล้ำค่าที่แสดงถึงรากฐานความเชื่อ วัฒนธรรม การปกครอง และการเรียนรู้ของสังคมเขมร อีกทั้งยังสามารถนำไปต่อยอดเพื่อประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgments)

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ฉบับภาษาไทยและภาษาเขมร : อัตลักษณ์และความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รายการเอกสารอ้างอิง (References)

Aum, C., & Others. (2015). *Khmer Cultural Information Network, Issue 13*. Cambodia: Yosothor. Retrieved 3 May 2025, from <https://www.yosothor.org/udaya/No-13-2015.html>.

- Busaba, R. (2005). *The Literary Art and the Reflection of Khmer Culture in Ramakerti, L'Institut Bouddhique Version*, vol.1-10. Doctoral Dissertation, Ph.D. Department of Oriental, Silpakorn University, Thailand. (In Thai)
- Channary, C., Wannakit, N., & Salee, B. (2025a). Figure 1 Conceptual Framework of Research.
- Channary, C., Wannakit, N., & Salee, B. (2025b). Figure 9 *Hanuman Beer*.
- Chuenka, R., Udomsilp, P., & Sujachaya, S. (2022). Beliefs and Rituals in Thai Society: Worship of "Chao Por Hanuman". *Mekong-Salaween Civilization Studies Journal*, 9(2), 121-141.
- Department of Performing Arts. (2022). *Asana worships the teacher in the ceremony before the performance*. Retrieved 15 April 2024 from https://www.facebook.com/dpa.mcfacambodia?locale=zh_CN.
- Department of Performing Arts. (2023). *The ceremony to pay respect to the teachers of shadow puppetry and Khon*. Retrieved 27 June 2024 from https://www.facebook.com/photo.php?fbid=781358164183397&set=pb.100069276606598.-2207520000&type=3&locale=zh_CN
- Department of Performing Arts. (2022). *The Khon Teacher Worship Ceremony*. Retrieved 17 January 2024 from https://www.facebook.com/photo/?fbid=502331331940533&set=pcb.502331688607164&locale=zh_CN
- Ecotumbler Cambodia. (2022). Bamboo Water Bottle. Retrieved 29 December 2024, from https://www.facebook.com/EcotumblerCambodiaIII/photos/a.103160611897550/340344421512500/?type=3&_rdr
- Hongsuwan, P. (2018). *Look at Folklore from a Social Perspective*. Bangkok: PaloThai Printing. (In Thai)
- Jiamwichak, R. (2018). *Thai Language Textbooks: Development from the Past to the Present*. Pathum Thani: Thammasat University. (In Thai)
- Khmer, T. (2004). Hanuman Tattoo on the Back. Retrieved 29 December 2024, from <https://www.facebook.com/photo/?fbid=917628063834080&set=a.508193111444246>
- Khongphianthum, C. (2015). *An Analytical Study of Animal Symbols in Khmer Culture: The Existence and Change*. Ubon Ratchathani: Ubon Ratchathani University. (In Thai)
- Khongphianthum, C. (2013). Belief in Neak Ta in Khmer Society. *Inthaninthaksin Journal*, 7(2), 47-62. (In Thai)
- Ministry of Education Youth and Sport. (2024). *Khmer Literature Textbook, Mathayom 6 Level*. Phnom Penh: Punish and Distribution House. (In Cambodia)
- Naat, C. (1996). Dictionnaire Cambodgien. 5th ed. Phnom Penh: Buddhadhamma Graduate Institute. (In Thai)
- Nathalang, S. (2015). *Folklore Theory: Methodology for the Analysis of Legends and Folktales*. 3rd ed. Bangkok: ChulaPress. (In Thai)
- Pakdeekham, S. (2007). Royal Ceremony (Twatthatsamas) or Twelve-Month Ceremony of Cambodia, in the version celebrating the 55th anniversary of the establishment of diplomatic relations between Thailand and Cambodia (Part 2). Ministry of Foreign Affairs: Bangkok. (In Thai)
- Petthongna, K. (2008). Thai Yantras Naming. Master Thesis, M.A. in Thai, Silpakorn University, Thailand. (In Thai)
- Phdungchit, C. (2007). *Culture, Communication and Identity*. Chulalongkorn University Press: Bangkok. (In Thai)
- Pich, T. (2001). *Lakhon khon Performance*. Phnom Penh: Buddhadhamma Graduate Institute. (In Cambodia)
- Preap, C. (2013). *The Royal Ceremony of Offering the Fire, the Body, the Sacred Reliquary, and the Sacred Place, Issue 18*. Phnom Penh: Yosothor. (In Cambodia)
- Preap, C. (2015). *Khmer Cultural Information Network, Issue 14*. Phnom Penh: Yosothor. (In Cambodia)
- Preap, C. (2019). Wat Saway On Daed Khon Performance Group Sarika Kaew Subdistrict, Laveam District, Kandal Province. Retrieved 17 January 2024 from <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2537580639798883&type=3>
- Reamker. (1996). *Riem Kerliterature*. 3rd ed. Phnom Penh: Buddhadhamma Graduate Institute. (In Cambodia)
- Satchapant, R. (2011). *Ramakien Encyclopedia*. Bangkok: Saengdao. (In Thai)

- Thitathan, S. (1979). *Study of Ramayana: Diffusion in Folktales*. Master Thesis, M.A. in Thai Language, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Tubtim, S. (2017). *A Comparative Study of TA MI CHAK Version of Khmer Reamakien and King Rama I Version of Ramakien*. Master Thesis, M.A. in Thai, Silpakorn University, Thailand. (In Thai)
- Tranet, M. (2005). *Khmer Surin Culture: Magic Rules Series (Part 2)*, Phnom Penh: Kampuchea Surya. (In Cambodia)